

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Akiko Busch

CUM SĂ TE FACI
NEVĂZUT

traducere din limba engleză de
SÎNZIANA DRAGOȘ

Creat cu pasiune și savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

la digresiuni și pentru că mereu a rămas vigilentă în ceea ce privește modurile în care efemerul poate să fie tratat cu un pragmatism dur. Îi sunt recunoscătoare și lui Casey Denis pentru eficiența ei, pentru răbdarea neclintită și pentru bunăvoința ei mereu plină de eleganță; lui Will Heyward, pentru perspectiva editorială și pentru încurajările pe care mi le-a oferit în momentele oportune; Angelinei Krahn, pentru conștiinciozitatea ei în ceea ce privește claritatea și precizia; lui Gretchen Achilles și lui Darren Haggar, pentru grația și talentul cu care au găsit mijloacele vizuale care să susțină ideile din carte; și Julianei Kiyan și lui Caitlin O'Shaughnessy, pentru eforturile lor de a scoate această carte în lume. Adresez mulțumiri și agentului meu literar, Albert LaFarge, pentru sfaturile lui înțelepte, pentru sprijinul și entuziasmul pe care le-a adus în parteneriatul nostru; fundației Civitella Ranieri din Umbertide, Italia, acolo unde s-au născut ideile din această carte; și lui Honour Jones, care a găsit un loc pentru aceste considerații, în faza lor germinativă. În sfârșit, le mulțumesc lui Brian, Noel și Luc – sunt extrem de norocoasă că mă aflu în raza voastră vizuală și că voi vă aflați în raza mea vizuală.

WITH LOVE,
BAROQUE

CUPRINS

Introducere	9
1. Prietenul invizibil	35
2. Inelul lui Orlando	52
3. În lumea naturală.....	73
4. Invisiphilia	95
5. Cerneala invizibilă.....	111
6. La spa-ul identitar.....	128
7. Propunerea anonimatului.....	142
8. Recitind <i>Doamna Dalloway</i>	158
9. Eul care dispare	171
10. Geografia invizibilității	186
11. Cu uimire	205
Mulțumiri.....	221

sugera că necunoscutul și nevăzutul suscită imaginația și trăgea concluzia că poezia, „datorită obscurității ei, are o influență mai cuprinzătoare și mai puternică asupra pasiunilor decât oricare altă artă. Și consider că în natură există motive pentru care ideea obscură, când e redată corect, are o forță mai mare decât ideea aflată la îndemâna oricui”. Sau, în exprimarea mai enigmatică a lui Aldous Huxley: „Mă tem de pierderea obscurității. Autenticitatea nu înflorește decât în întuneric. Asemenea țelinei.”

Cred că această opinie e mai relevantă și mai necesară ca oricând, nu pentru că ar trebui să fim mai modești, mai rezervați, mai discreți sau mai tăcuți – deși toate acestea ne-ar putea face chiar bine –, ci pentru că pământul se încălzește. În curând vom fi nouă miliarde de oameni. Nu vom avea altă opțiune decât să ne reevaluăm locul printre celelalte lucruri. Și o parte din acest proces poate să aibă legătură cu modul în care ne reevaluăm identitatea, în care gândim o reducere a dimensiunilor și un stil diferit de a trăi în lumea asta. Cu toții suntem mult mai puțin importanți decât credem.

Când ceramista Eva Zeisel a fost întrebată cum face un obiect frumos, răspunsul ei a rămas celebru: „Trebuie doar să te dai la o parte.”

1

PRIETENUL INVIZIBIL

„Invizibilitatea se manifestă în diferite grade la persoane diferite.”

MARINA WARNER

Când fiul meu, Lucian, avea 2 ani, a aruncat pe fereastră cerceii din aur ai bunicii. I se spusese să se ducă la culcare și, nevrând să asculte, a acționat. A fost certat cum se cuvine, dar asemenea multor părinți, am fost curioasă să înțeleg de ce făcuse asta. Să fi fost un mic experiment de gravitație? Să fi fost acei cerceii o comoară pe care spera să o recupereze mai târziu și să o păstreze doar pentru el? Sau îi azvârlise pe fereastră pentru că-i ura? Aveam de-a face cu un hoț? Gestul fusese radical, dar care-i fusese scopul? Sigur că el nu-și amintește întâmplarea. Dacă a avut un plan, el i-a dispărut de mult din minte.

După acea întâmplare, am aflat că astfel de gesturi nu sunt neobișnuite la copiii mici. Atunci el descoperirea adevărului minunat că el însuși putea să facă un lucru să

dispară. Revelația pe care o au bebelușii la 5-6 luni, că obiectele și oamenii continuă să existe chiar dacă ei nu-i mai văd, a fost numită de psihologii-pediatri „permanența obiectelor“. Acesta e un punct esențial din procesul de dezvoltare a copilului și îi creează pruncului siguranța că mama – sau sânul ei, biberonul ori jucăria zornăitoare – va reapărea chiar dacă acum nu e vizibilă. Acesta e momentul când copiii încep să înțeleagă că, dacă un lucru e absent, nu înseamnă că el a dispărut definitiv. Acum încolțesc ideile despre intimitate și de aceea jocul de-a cucu-bau îi încântă pe micuți într-o asemenea măsură: ei nu te văd, dar știu că ești acolo. E un paradox care adesea poate stârni ilaritate. Permanența obiectelor poate să fie, de fapt, începutul legăturii noastre cu lumea nevăzută.

Dar acesta e doar începutul felului în care copiii resimt invizibilitatea prin intermediul jocului.

Apariția și dispariția, venirea și plecarea, ascunderea și găsirea obiectelor reprezintă obiectivul comun al numeroase jocuri. Când copiii mei erau mici, nimic nu li se părea mai hazliu decât să se ascundă sub o plapumă, pătură sau haină, ca apoi, înghiontindu-se ușor, chicotind sau țipând, să ne dea de știre că erau acolo. Apoi tăceau și așteptau. După câteva clipe, urmau alte chicoteli sau mișcări ușoare. Astfel, influențau și controlau procesul de descoperire. Senzația aceea de putere și de autoritate provenea din faptul că erau nevăzuți.

Pe măsură ce au mai crescut, jocurile mai complexe de-a v-ați ascunselea le-au dat ocazia să exploreze în siguranță cum e să fii pierdut și emoția de a fi descoperit; acționau ca exemple perfecte ale psihanalistului D.W. Winnicott, care a spus cândva: „E o bucurie să fii ascuns, dar e o mare nenorocire să nu fii descoperit.“ Dar dacă

jocul cucu-bau implică dezvoltarea cognitivă, la de-a v-ați ascunselea e vorba despre dezvoltarea emoțională. Primul reprezintă un proces de gândire, după cum susține David Andereg, un psihoterapeut care lucrează mult cu copii. E vorba despre rezolvarea unei probleme, în timp ce al doilea joc are legătură cu conștientizarea emoțională și cu înțelegerea felului în care îți stăpânești propriile sentimente. „În jocul de-a v-ați ascunselea, distracția constă în a descoperi senzația de putere când ești ascuns și convingerea că există în mintea celuilalt“, spune el. „Ești dorit și ești căutat. Și apoi găsirea reprezintă o confirmare.“¹ El descrie supărarea unei fetițe care simte când jocul s-a terminat fără știința ei, când ea stă încă ascunsă, așteptând după un copac sau sub o scară, și-și dă seama, în cele din urmă, că nimeni n-o mai caută. Poate că nu greșim prea tare spunând că acest exercițiu de văzut și nevăzut ar putea să fie o introducere timpurie în practica autonomiei.

Nu e de mirare atunci că literatura pentru copii e plină cu obiecte care conferă invizibilitate – mantii, tichii, inele, scuturi, poțiuni. Poveștile pentru copii vorbesc permanent despre forța pe care copiii își închipuie că o pot dobândi odată cu invizibilitatea, pe măsură ce învață să devină cetățeni ai lumii. Puterea invizibilității e instructivă, ocrotitoare, avantajoasă și conduce la cunoaștere. Mantia invizibilității din povestea fraților Grimm „Cele douăsprezece prințese dansatoare“ îi permite soldatului-călător să le întovărășească pe fete la un lac de argint și la o pădure de aur, unde va putea desluși taina locului unde dansează prințesele și cu cine. Mantia invizibilității a lui Harry

¹ David Andereg, în dialog cu autoarea, 2 martie 2016.

Respectiv, în lumea lui Potter, imuna la farmece și la blesteme, îi permite să treacă nevățamat prin tot felul de provocări. În banda desenată *Calvin and Hobbes*, Calvin chiar crede – ca și mama lui – că poate să dispară când i se cere să dea o mână de ajutor. Înghite un elixir și își probează invizibilitatea furând niște prăjituri.

Povestea lui Hans Christian Andersen „Clopotul“, publicată în 1845, e o relatare epică implicând căutarea sursei unui sunet îndepărtat și misterios, pe care sătenii îl aud doar pentru câteva clipe, la apusul soarelui. Aceștia scotocesc pădurea în cutarea originii sunetului, dar unii se descurajează și dau înapoi, în timp ce alții atribuie sunetul unor cauze imaginare, poate vreunei bufnițe dintr-o scorbură de copac. Un prinț și un băietan sărac descoperă sursa sunetului ceresc, după ce străbat hățişuri de rugi de mure, poieni cu crini de pădure și lalele albastre asemenea cerului, codri de stejar și de fag, după ce trec peste bolovani uriași și prin păduri pline de mușchi și ajung, în cele din urmă, la mare. Descoperirea clopotului invizibil, într-un spațiu liminar dintre zi și noapte, răsunând în catedrala naturii dintre pădure, ocean și cer, dovedește că inocența, adevărul înnăscut și curiozitatea nelimitată a copilului îl pot determina să fie un călător bine echipat pentru lumea spirituală.

Copiii simt invizibilitatea și din punct de vedere spațial. *Grădina secretă*, de Frances Hodgson Burnett, e o clasică poveste englezească pentru copii, despre o fetiță plâpândă, nedorită, care descoperă ce înseamnă prietenia – și cum să iubească și să fie iubită – într-o grădină tainică plină cu trandafiri, împrejmuată cu un zid, situată în mlaștinile răcoroase din Yorkshire. Așa cum Alice a lui Lewis Carroll se rostogolește prin vizuina iepurelui și Eloise a lui Kay

Thompson străbate Plaza Hotel printr-o mulțime de culoare și de coridoare numai de ea știute, tărâmul copilăriei e adesea cercetat pe căi ascunse: încăperile, grădina, copacul, căsuța din copac, tufișul, cămara, ungherul din pod, spațiul de sub scară, pluta de pe râu sau interiorul unei piese de mobilier, precum dulapul uriaș al lui C.S. Lewis, care se dovedește a fi poarta de intrare în pădurea din Narnia, plină cu ființe fantastice și mitice. Toate acestea sunt locuri neștiute, nevăzute, în care poți să dispari – în căutarea singurătății, a evadării, a visului sau ca o posibilitate de a dobândi cunoștințe greu de atins despre lumea oamenilor și cea a duhurilor. Astfel de locuri fac să înflorească imaginația copiilor.¹ „Unde încep, de fapt, drepturile universale ale omului?“, s-a întrebat Eleanor Roosevelt, într-o conferință susținută la ONU, în 1958. „În locuri mărunte, de lângă casă – atât de apropiate și atât de neînsemnate că nu pot să fie descoperite pe nicio hartă a lumii.“

Referindu-se la nevoia copiilor de a se ascunde și de a se căuta unii pe alții, psihologul newyorkez Alison Carper scrie că: „Toți avem nevoie să ne ascundem uneori. Avem nevoie să pătrundem în spațiul intim al minții noastre, ca să ne măsurăm gândurile. Avem nevoie să pătrundem în acest loc ca să reflectăm.“² Odată ce am făcut asta, spune ea, tânjim să fim descoperiți, să fim găsiți de cineva care vrea să ne găsească. Dacă rămânem necunoscuți de oamenii importanți pentru noi, „v-ați ascunselea“ nu e un joc, ci un mod de viață. Carper sugerează de asemenea

¹ Ronda Kaysen, „Secret Spaces“, *New York Times*, 16 octombrie 2016.

² Alison Carper, „The Importance of Hide-and-Seek“, *Couch*, *New York Times*, 30 iunie 2015, <https://opinionator.blogs.nytimes.com/2015/06/30/the-importance-of-hide-and-peek>.

că posibilitatea noastră de a întreține relații intime e condiționată de faptul că ne-am cunoscut miezul adânc al conștiinței intime; și că recunoașterea propriei noastre esențe necunoscute și nevăzute, capacitatea de a o dăruie de bunăvoie, când vrem noi, sunt esențiale în formarea deprinderii de a stabili legături apropiate. Prețuirea experienței interioare e esențială pentru dezvoltarea eului, iar modul în care ne arătăm lumii exterioare e strâns legat de felul în care știm să ieșim din raza vizuală, când trebuie.

A învăța cum să se descurce cu disparițiile e o parte esențială a jocurilor copilăriei, după cum a observat Freud în jocul improvizat de nepotul lui de un 1 an și jumătate, pe care l-a numit fort/da. Copilul arunca peste marginea cu perdelețe a patului său o lingură de lemn legată cu o sfoară și apoi o trăgea înapoi, strângând sfoara. Când obiectul nu se mai vedea, băiatul spunea „fort”, ceea ce, în germană, înseamnă „dispărut”. Dar imediat ce obiectul apărea și punea mâna pe el, copilul exclama „da”, adică „uite-o”. Băiatul repeta acțiunea și cuvintele de nenumărate ori, când jucăria se apropia și se îndepărta, se vedea sau nu se vedea.

Pentru Freud, jocul acesta dovedea strădania copilului de a face față absenței mamei lui, dar mie mi se pare că prichindeii sunt fascinați de felul în care aproape *orice* vine și pleacă. Ei sunt, fără îndoială, fermecați de modul în care lucrurile pot să apară și să dispară din lumea materială. Descoperirea faptului că din amestecul de zeamă de lămâie, praf de copt și alte ingrediente culinare obișnuite se obține o cerneală simpatică reprezintă o introducere în efemeritatea cuvintelor. Oare ce-ar fi spus Freud dacă ar fi văzut mașina de holograme de pe raftul copilului meu? Promovat ca „producător de iluzii instantanee”, aparatul

e o cameră cu două oglinzi parabolice, așezate față în față. Când pui ceva într-un castron – un inel, o monedă, un bebeluș din plastic, o broască de jucărie – obiectul reapare în 3D, părând că e solid, până când îți treci mâna prin el. Deși nu e nimic mai mult decât o jucărie de prost-gust, totuși ea ne învață că lucrurile pot, în același timp, să existe și să nu existe, într-un anume loc.

Înțelegerea ideii că vorbele, locurile și lucrurile pot să existe într-o lume nevăzută e una dintre descoperirile majore ale copilăriei și sunt convinsă că astfel de jocuri sunt esențiale pentru dezvoltarea conștientizării. Vizitarea grădinii împrejmuite, jocul cu mașina de holograme și scrisul cu cerneală simpatică, toate acestea dezvăluie ceva despre frumusețea și farmecul trecerii de la tărâmul văzut la cel nevăzut. Dar copiii pot să treacă pe deplin de la unul la celălalt doar cu ajutorul însoțitorilor imaginari.

Disprețuiți cândva de Freud și de psihologul elvețian Jean Piaget, ca fiind instrumente de disfuncționalitate și neadaptare socială, prietenii invizibili sunt recunoscuți azi ca însoțitori plini de valoare. Sub diferite forme, de ființe umane, de animale, de pești, nori, copaci sau alte creaturi închipuite, ei pot să-i învețe pe copii ce înseamnă empatia, imaginația, compasiunea și mângâierea. Alison Carper sugerează că unul dintre atributele prietenului invizibil este „să servească drept martor imaginar al experiențelor noastre interioare. Pentru unii, asta delimitează cele două moduri de cunoaștere a propriei persoane: doar prin ochii mamei și prin simpla capacitate de a reflecta. Ne închipuim că prietenul imaginar ne cunoaște.” Carper susține că acest tip de nevoi iese la iveală în timp și că prietenul imaginar poate să devină un „actor secundar esențial

pentru repetiția generală” a viitoarelor relații intime.¹ Însoțitori excentrici ai vieților noastre interioare, acești parteneri nevăzuți pot să ajute la testarea ideilor de prietenie. Lor li se pot împărtăși taine, pot să fie adulați, pot să devină surse neprețuite de cunoaștere, însoțitori în călătoriile imaginare, metode de a îndulci singurătatea și însingurarea sau alte forme necunoscute de mângâiere.

Deși aparțin religiei episcopale, la 6 ani am frecventat o școală catolică și atunci am fost pe punctul de a-mi face un prieten imaginar. Nu am fost confirmată, nu mergeam la slujbă și nici nu primeam anafură la împărtășanie și, uneori, eram lăsată singură în clasă, în timp ce alți elevi erau antrenați în lecțiile organizate de catehism. Indiferent de tema zilei. Eu dobândisem de-acum suficiente cunoștințe despre sfinți ca să fiu fascinată de ei. Chiar dacă erau înveșmântați în văluri albastre, transparente, și țineau buchete de crini în mâini, erau totuși în stare să mobilizeze armate întregi, să treacă prin flăcări, să pună la punct arhierii crânceni și să aibă viziuni euforice. Sfânta Margareta din Antiohia a răpus un dragon, nu s-a lăsat incinerată și înecată și Sfânta Cristina putea să manipuleze focul și putea să plutească în aer. Chiar și sfinții mai retrași, precum Sfânta Gertrude, protectoarea pisicilor, care trăia liniștită în pădure, mă atrăgeau foarte mult. Sunt convinsă că erau un exemplu de curaj, de iertare și de credință, dar pe mine mă atrăgeau mai mult prin cutezanța extraordinară de care dădeau dovadă și prin apetitul lor pentru riscuri colosale. Dar, nefiind catolică, am înțeles că eu nu aveam voie să nutresc un astfel de devotament religios și

¹ Alison Carper, într-un e-mail adresat autoarei, 7 iulie 2015.

că sfinții erau prieteni interziși. Ceea ce îi făcea, desigur, mult mai atrăgători. Fascinația față de ei mi-a rămas neschimbată, la fel ca și atracția față de întovărășirile ilicite. Prietena mea din liceu, care m-a convins să chiulesc de la școală împreună cu ea, și prietenul ei care vindea droguri nu erau niște sfinți catolici, dar fascinația, emoția justificată, senzația de pericol pe care mi le-au oferit era aproape identică. Și aș fi făcut orice pentru ei.

Tracy Gleason, profesor de psihologie la Wellesley College, susține că prietenii invizibili îi ajută pe copii „să abordeze problemele sociale și să înțeleagă punctele de vedere ale altora. Prietenii imaginari sunt asociați cu binefacerile adevăratelor prietenii, cum ar fi sprijinul emoțional, validarea și afecțiunea.” Ei pot să ofere consolare, fericire, înțelegere și compasiune; și pot totodată să ajute copilul „să facă față dezamăgirii, tristeții și mâniei”.¹ Inventăm astfel de prieteni ca să ne asculte, să ne învețe și să ne protejeze, așa cum se cuvine în momentul respectiv.

Pe la vârsta de 5 ani, prietena mea Katherine avea un prieten, pe Keiko – un cowboy de 5 ani, care purta jeansi și o pălărie de fetru închisă la culoare, cu tighete pe bor. „Nu-mi mai amintesc dacă venea și în casă”, povestește ea, „dar afară era peste tot alături de mine: pe leagăn, înălțând forturi în tufișuri, cățărându-se în cireși. Credeam că era versiunea miniaturală a flăcăului chipeș, cu pistrui și toate celelalte atribute atrăgătoare. Și eram tare îndrăgostită de el. Nu am vorbit despre asta niciodată cu el, dar

¹ Tracy Gleason, „Dr Tracy Gleason on Imaginary Friends”, Glimpse Journal Blog, 8 septembrie 2010, glimpsejournal.wordpress.com/2010/09/08/dr-tracy-gleason-on-imaginary-friends/.

sunt convinsă că știa. Și asta se întâmpla înainte de a deveni un băiețoi adevărat, eu însămi.” Peste ani, povestește ea, a trecut cu mașina pe lângă un camion pe care scria Keeko. „Era scris diferit, dar, văzând numele acela, așa cum stăteam în mașină, după atâția ani, mi-am amintit totul cu o intensitate bruscă, mi-am amintit apropierea dintre noi și cât de important a fost el pentru mine.”

O altă prietenă avea doi prieteni imaginari, care veneau la ea acasă, noaptea, cu un Cadillac decapotabil roz. Când soseau, își spuneau bancuri unii altora. Apoi prietena mea adormea. Nici până azi, ea nu știe ce altceva puteau să reprezinte acei oaspeți din mașina roz decât o întrepătrundere vagă de umor și alinare, dar ori de câte ori se gândește la ei râde și-și amintește cu drag de ei. O altă cunoștință a mea îmi povestește despre Cookie și Jim, niște personaje filiforme, dar Cookie avea înfățișarea unui fursec cu fulgi de ciocolată. „Amândoi se jucau cu mine când ieșeam afară singură. Stăteam de vorbă. Eu îi țineam de mână și ei îmi urmau indicațiile. În cele din urmă, au dispărut pur și simplu.”

Copiii mai mici folosesc adesea complici invizibili ca să testeze relațiile cu alte persoane, învățând astfel că așa-numita conștiință de sine se dobândește uneori prin constituțizarea altora și că prietenia poate să ia forme multiple, bazate sau nu pe ierarhie. Când era mică, prietena mea Alena avea o prietenă imaginară numită Marisa, care era mai mare și mai sofisticată ca ea. Ea avea chiar și un frate imaginar numit Guard, care avea grijă de ea. „Ei erau doar întruchiparea a ceea ce știam eu despre oameni”, socotește ea acum. „Îmi doream un prieten invizibil, dar nu am crezut niciodată cu adevărat în așa ceva. Cineva mi-a sugerat ideea asta. Deveneau foarte reali doar noaptea,

înainte să adorm. Cred că era un mod de a-mi spune povești de una singură. Experimentam posibilitățile relațiilor fantastice.”

Așa cum consideră Gleason, acest prieten imaginar ar fi cineva care are aceleași forțe și abilități ca însuși copilul în chestiune. Poate să fie un prieten ideal, cineva care se aseamănă cu el, o oglindire a sinelui. Sau ar putea să fie și cineva enervant, inaccesibil, care nu vrea să facă nimic din ce i se spune. „Cum se simte un copil dacă e respins? Cum te descurci într-o astfel de situație?”, se întreabă cercetătoarea¹. Acestea sunt moduri prin care experimentezi perspectivele altor oameni. Iată un mare pas cognitiv făcut de copii. Să înțelegi că gândurile și sentimentele altora sunt diferite de ale tale te ajută să-ți limpezești propriile convingeri. Prietenii nevăzuți nu sunt neapărat compătimitori, buni și generoși. Asemenea prietenilor din viața reală, ei pot să fie neserioși, enervanți și neloyal. În poemul lui „Invisible”, James Tate se întâlnește cu un om ciudat, pe treptele poștei. Omul alungă o pisică galbenă. Apoi se întâlnesc din nou, întâmplător, la groapa de gunoi, la colțul străzii, la o petrecere de Crăciun. Stau de vorbă unul cu celălalt, fac schimb de cărți și de opinii. Se recunosc unul pe celălalt și nu se recunosc. Sunt stângaci unul cu celălalt. Fiecare se gândește că partenerul lui e invizibil. „Oricum, nu mi-a plăcut de el”, concluzionează Tate, la sfârșitul poemului.

Stângaci sau nu, prietenii imaginari pot să includă și personaje celebre, imposibil de atins. Când fiii mei erau mici, prietenul lor Sam l-a luat cu el într-o excursie, în

¹ Tracy Gleason, într-o discuție cu autoarea, 31 martie 2017.